

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	14/2	2020	269-293

ANTİK MISIR'DA KADINLARIN DİNÎ GÖREVLERİ VE UNVANLARI*

*Mukadder SİPAHİOĞLU***

Makale Bilgisi
Başvuru: 06.10.2020
Kabul: 07.11.2020

Article Info
Received: 06.10.2020
Accepted: 07.11.2020

Öz

Antik Mısır'da kişinin üstlendiği görevler cinsiyete, içerisinde bulunduğu sosyal tabakaya ve dönemden döneme değişiklik göstermiştir. Kadınlar hem sekülер hem de dinî alanda çalışma imkânına sahip olmuştur. Mısır'da öldükten sonraki hayat da dâhil olmak üzere dinin hayatın her alanında başat rol oynamasından dolayı kadınlara bu alanda biçilen rol ehemmiyet arz etmektedir. Bu makalede Eski Krallık (MÖ. 2543-2120), Orta Krallık (MÖ. 1980-1760), Yeni Krallık (MÖ. 1539-1077) ve Geç Dönem (MÖ. 723-332) özelinde yapılan bir incelemeyle kadınların bu alanda üstlendikleri belli başlı görevlerden ve bu doğrultuda aldıkları unvanlardan bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Antik Mısır, Din, Ritüel, Kadın, Unvan*

Religious Duties and Titles of Women in Ancient Egypt

Abstract

The duties of people in Ancient Egypt varied depending on gender, social stratum and period. Women had the opportunity to work in both secular and religious fields. Since religion plays a dominant role in all areas of life, including life after death, the role assigned to women in this area has importance. In this article, by

* Bu makale, 2020 yılında tamamlanan "Antik Mısır'da Rahip Sınıfı" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mukaddersipahioglu@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5881-2712

presenting general overview of the Old Kingdom (MÖ. 2543-2120), Middle Kingdom (MÖ. 1980-1760), New Kingdom (MÖ. 1539-1077) and Late Period (MÖ. 723-332), the main duties and titles of women in religious field will be mentioned.

Keywords: *Ancient Egypt, Religion, Ritual, Woman, Title*

Giriş

Antik Mısır'da din ve dinî ritüeller, hayatın her bir alanıyla hatta ölümden sonrasıyla bile iç içe olmuş ve Mısırlılar açısından ehemmiyet arz etmiştir. Onlar yapılan ritüellerle evrendeki düzenin devam ettirildiğini, aksi takdirde tanrıların Mısır'ı terk edeceğini ve Mısır'a kaosun hâkim olacağını düşünmüştür. Bu nedenle de krala vekâleten rahipler, dinî alanda çalışmış, ritüelleri yerine getirmiş ve bu doğrultuda çeşitli unvanlar almıştır. Peki, Mısırlılar için bu kadar önemli olan bir alanda, kadınlar yer almış mıdır? Almışlarsa, üstlendikleri görevler ve bunların mahiyeti nedir? Onlar erkeklerle aynı görevleri yerine getirip, onlarla aynı unvanları mı almıştır? Bu makalede bu soruların cevapları aranacak ve çağdaşı birçok medeniyetin aksine kadına karşı olumlu tutumuyla ön plana çıkan Antik Mısır medeniyetinin, kadına dinî alanda biçtiği rol açıklanmaya çalışılacaktır. Bunun için öncelikle Hanedanlık Dönemi (MÖ. 2900-332) boyunca, Eski Krallık (MÖ. 2543-2120), Orta Krallık (MÖ. 1980-1760), Yeni Krallık (MÖ. 1539-1077) ve Geç Dönem (MÖ. 723-332) özelinde, kadınların üstlendikleri dinî görevlerden bahsedilerek dönemsel tabanlı genel bir çerçeve çizilecektir. Ardından da onların dinin çeşitli alanlarıyla ilgili almış oldukları belli başlı unvanlardan ve görevlerinden bahsedilecektir.

Konunun detayına girilmeden önce Antik Mısır'da kadın konusunun çalışılmasının bazı zorlukları içerisinde barındırdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Birkaç *ostraka* (çömlek parçası) haricinde kadınlara atfedilen herhangi bir metnin bulunmaması ve mevcut verilerin erkeklerin bakış açısıyla oluşturulması;[1] metinlerde, kadınlara olduğundan daha aşağı bir konumda yer verilirken, tasvirlerde idealize edilmiş bir kadın ve erkek modelinin olması;[2] kaynaklarda bahsi geçen kadınların çoğunlukla üst tabakaya mensup olması[3] karşılaşılan zorluklardandır. Bütün bunlar, mevcut verilere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini göstermekte ve kadınların dinî

[1] Ian Shaw ve Paul Nicholson, "Women", *The British Museum Dictionary of Ancient Egypt*, (Cairo: The American University in Cairo Press, 2002), 306.
[2] Suzanne Lynn Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", *Religion Compass* 4/1, (2010): 1.
[3] T. G. Wilfong, "Gender and Sexuality", Toby Wilkinson (ed.), *The Egyptian World*, (London: Routledge, 2007), 210.

alandaki konumunu bütüncül bir bakış açısıyla ele alma konusunda yetersiz kalınmasına neden olmaktadır. Bu nedenle makale boyunca, mevcut verilere yukarıda saydığımız hususlar göz önünde bulundurularak yaklaşılmalıdır.

1. Kadınların Dinî Alanla İlişkisi

Eski Krallıktan (MÖ. 2543-2120) itibaren birçok kadın tapınakta rahibe olarak çalışmıştır.[4] Rahibelik, kadınların çalışma alanlarından en saygını olarak kabul edilmiştir. Onlar prestij sağlamasından ve muhtemelen entelektüel kapasitelerini göstermesinden dolayı dinî alana yönelerek rahiplikle bağlantılı bir unvan almıştır.[5] Bu dönemde rahibelik özellikle kraliyet ailesi mensupları tarafından yürütülmüştür.[6] Kraliyet ailesi üyeleri haricinde üst tabakadan kişilerin ve rahiplerin kızları da seremonilerde görev almıştır.[7] Kadınlar genellikle tanrıçalara hizmet etmiş, muhtemelen erkeklerin tanrı kültlerinde yaptıklarını, tanrıça kültlerinde yerine getirmiştir.[8] Örneğin, onlar Akhmim'deki Min Tapınağı'nda erkekler gibi nöbet tutmuştur. Ancak bu durum kadınların erkeklerle benzer unvanları alsalar bile her zaman onlarla benzer görevleri yaptıkları anlamına gelmemektedir.[9]

Eski Krallıkta birçok kadın Hathor'un (*hemet netjer Hathor*) ve Neith'in (*hemet netjer Neith*) rahibesi olarak çalışmıştır.[10] Hathor kültü haricindeki tapınaklarda görev yapan kadınların sayısının bir elin parmaklarını geçmeyecek düzeyde olması da bu durumu kanıtlar

---

[4] Lysander Dickerman, "The Condition of Woman in Ancient Egypt", *Journal of the American Geographical Society of New York* 26/1, (1894): 506. Araştırmacılar arasında kadınların rahibe olarak çalışıp çalışmadığı konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Bunlardan ilki, onların fiilî olarak rahibelik yapmadığı ve rahibelikle bağlantılı olarak aldıkları unvanların onursal birer unvan olmaktan öteye geçmediği şeklindedir. Ancak bu iddia, çeşitli noktaları açıklamada yetersiz kalmasından dolayı eleştirilmiştir. Çoğunluk tarafından kabul edilen ikinci görüş ise kadınların bilfiil tapınakta görev aldıkları, mevcut unvanların da bu realiteye işaret ettiği şeklindedir. Sheldon L. Gosline, "Female Priests: A Sacerdotal Precedent from Ancient Egypt", *Journal of Feminist Studies in Religion* 12/1, (1996): 26-27.

[5] Barbara Watterson, *Women in Ancient Egypt*, (New York: St. Martin's Press, 1991), 38-39.

[6] Barbara S. Lesko, "Women and Religion in Ancient Egypt", *Diotima: Materials for the Study of Women and Gender in the Ancient World*, Erişim tarihi: 5 Eylül 2020, https://diotima-doctafemina.org/essays/women-and-religion-in-ancient-egypt/.

[7] Serge Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt,* çev. Ann Morrissett, (New York: Grove Press, 1960), 67.

[8] Rosalie David, "The Temple Priesthood", Toby Wilkinson (ed.), *The Egyptian World*, (London: Routledge 2007), 112.

[9] Carolyn Graves-Brown, *Dancing for Hathor: Women in Ancient Egypt,* (New York: Continuum, 2010), 26, 85.

[10] Edward Brovarski, "Tempelpersonal. I. AR.", Wolfgang Helck, Eberhard Otto (ed), *Lexikon der Ägyptologie*, c. 6, (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1986), 393.

niteliktedir.[11] Kadınlar tanrılara da hizmet etmiştir. Örneğin, Kraliçe Mersyankh *hemet netjer Djehuty* (*Thoth'un hizmetkârı/rahibesi*) unvanını alarak tanrı Thoth'un hizmetinde bulunmuştur.[12] Onlar cenaze kültlerinde de yer almıştır. Kraliçeler ve prensesler *hemet netjer* (*tanrının hizmetkârı/rahibesi*) unvanıyla eşlerinin ve babalarının cenaze kültlerinde çalışmıştır.[13]

Kadınlar dinî ritüeller kapsamında müzikle de ilgilenmiştir. Antik Mısır'da tanrıları yatıştırma, onları memnun etme ve kötülüğü uzaklaştırma gibi bir fonksiyona sahip olduğu düşünüldüğünden müziğin ritüellerde ayrı bir yeri ve önemi olmuştur.[14] Şarkıcılar, ritimciler, dansçılar, ağıtçılar gibi farklı alanlarda uzmanlaşmış kişiler,[15] en azından 4. Hanedanlıktan (MÖ. 2543-2436) itibaren *khener* (müzik grubu/kumpanya) olarak adlandırılan gruplar içerisinde organize olmuştur. *Khener*, başlangıçta sadece kadınlardan oluşsa da Eski Krallığın sonlarından itibaren erkekler de bu grubun bir üyesi olmuştur. *Khener*ler sarayda, cenazelerde ya da çeşitli tanrı ve tanrıçaların tapınaklarında görev almıştır.[16]

Orta Krallık (MÖ. 1980-1760) bazı farklılıklar olmakla birlikte Eski Krallığın devamı niteliğinde olmuştur. Bu dönemde üst tabakadan kadınlar tapınaklarda rahibe olarak çalışmaya devam etmiştir.[17] Eski Krallıktan farklı olarak kraliyet kadınları daha az önem arz etmeye başlamış, Hathor rahibelerinin sayısında düşüş yaşanmış ve tapınak hiyerarşisinde kadınlara daha az önem verilmiştir. Bu dönemde kadınların statülerinde bu türden bir değişim yaşanmasında Birinci Ara Dönem'in (MÖ. 2118-1980) beraberinde getirdiği kargaşa ortamı ve yönetici kadroda yaşanan değişimlerin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, rahibelerin sayısının azalmasında çeşitli faktörlerin rol oynadığı düşünülmektedir. Bu muhtemel faktörlerden ilki, Orta Krallıktan itibaren rahipliğin devlet bürokrasinin bir parçası haline

[11] Gay Robins, *Women in Ancient Egypt*, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1993), 144.

[12] Dows Dunham ve Kelly Simpson William, *The Mastaba of Queen Mersyankh III (G 7530-7540)*, c. 1, (Boston: Museum of Fine Arts, 1974), 14-15; Watterson, *Women in Ancient Egypt*, 43.

[13] Brovarski, "Tempelpersonal. I. AR.", 394.

[14] Emily Teeter, "Ritual Music", Emily Teeter, Janet H. Johnson (ed.), *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt*, (Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2009), 30.

[15] Lesley Kinney, *Dance, Dancers and the Performance Cohort in the Old Kingdom*, (Oxford: British Archaeological Reports, 2008), 20.

[16] Emily Teeter, "Female Musicians in Pharaonic Egypt", Kimberly Marshall (ed.), *Rediscovering the Muses: Women's Musical Traditions*, (Boston: Northeastern University Press, 1993), 76-77.

[17] Lesko, "Women and Religion in Ancient Egypt".

gelmesi ve profesyonel ve uzmanlık gerektiren bir alana dönüşmesidir.[18] İkincisi, temizlik konusuna önem verilmesi ve kadınların hayız halleri ve çocuk doğurma gibi sebeplerden ötürü temizlik şartlarını yerine getirememeleridir.[19] Üçüncüsü ise üst tabakadan kadınların rahibe olmasını fırsat olarak gören erkeklerin bu kadınlarla evlenmek suretiyle güç elde etmeye çalışmalarıdır. Bu durum kişilerin Mısır tahtında hak iddia etmelerine kadar varmıştır.[20]

Orta Krallığın sonları ve Yeni Krallığın (MÖ. 1539-1077) başlarında kadınların statüsünde canlanma olmuştur. Kraliyet mensubu olmayan kadınlar toplumda daha aktif bir şekilde resmedilmeye başlanmış; özellikle III. Thutmose (MÖ. 1479-1425) döneminde kraliyet kadınlarının öneminin artmasıyla da kadınlar toplumda daha belirgin hale gelmiştir.[21] Yeni Krallıkta rahiplik, erkeklerin egemen olduğu veraset yoluyla aktarılan, profesyonel ve imtiyazlı bir meslek olarak görülmüştür. Her tabakadan kadın ise tapınakta müzisyen olarak çalışmasıyla ön plana çıkmıştır.[22] Tapınaklarda hizmet eden müzisyenlerin sayısı tam olarak bilinmese de kadınların bu dönemde müzikle bağlantılı olarak çeşitli unvanlar aldıkları bilinen bir gerçektir.[23]

18-22. Hanedanlıklar arasında *hemet netjer* (*tanrının hizmetkârı/rahibesi*) unvanı yerini *shemayet* (*şarkıcı*) unvanına bırakmıştır. Unvan, zamanla toplumda yaygın bir hale gelmiş ve kadınlar *shemayet* olarak çeşitli tanrılara hizmet etmiştir. Ancak dönemin devlet tanrısının Amon olmasından dolayı, *shemayet Amon* (*Amon'un şarkıcısı*) en yaygın rahibe unvanı olmuştur. Özellikle Teb'de unvanın popülerliği Üçüncü Ara Dönem'e (MÖ. 1076-723) kadar sürmüş, neredeyse Teb'deki her bir kadın bu unvanı almıştır. Kadınların Yeni Krallıkta tapınak görevlerinin bilhassa müzikle ilişkilendirilmesinde (hatta sınırlandırılmasında), muhtemelen Eski (MÖ. 2543-2120) ve Orta Krallıkta (MÖ. 1980-1760) dans ve müzikle ilişkilendirilen tanrıça Hathor kültünün ön plana çıkması etkili olmuştur. Nitekim Yeni Krallıkta da kadınlar, Hathor'un kutsal simgelerinden olan

[18] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 22-23, 28

[19] Richard H. Wilkinson, *The Complete Temples of Ancient Egypt*, (New York: Thames & Hudson, 2000), 93.

[20] Danielle Basson, "The Goddess Hathor and the Women of Ancient Egypt", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Stellenbosch University, 2012), 102.

[21] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 31.

[22] Watterson, *Women in Ancient Egypt*, 41.

[23] Emily Teeter, "Inside the Temple: The Role and Function of Temple Singers", Emily Teeter, Janet H. Johnson (ed.), *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt*, (Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2009), 26.

menat[24] ve *sistrum*u[25] görevleri esnasında kullanmaya devam etmiştir.[26] Tapınak şarkıcıları muhtemelen anneleri tarafından eğitilmiş, onlar küçük yaşlardan itibaren şarkıcılıkla alakalı unvanlar almaya başlamıştır.[27]

Yeni Krallıkta kadınlar oldukça az sayıda da olsa şarkıcılık dışında çeşitli unvanlar da almıştır. Örneğin biri Mut'a, diğeri Amon'a izafeten iki kadın *hemet netjer sennu* (*tanrının ikinci hizmetkârı*) unvanını,[28] kraliyet kadınları ise *tanrı Amon'un eşi/tanrının eşi* unvanını almıştır.[29] Festivallerde ve günlük ritüellerde yer alan rahibeler,[30] kralları ve tanrıları onurlandırmak amacıyla yapılan ritüellere de katılmıştır. Örneğin Djedkhonsuiwesankh adlı bir kadın libasyon yaparken ve tanrıya sunularda bulunurken resmedilmiştir.[31] Ayrıca bazı araştırmacılar mevcut mektuplara dayanarak onların idarî işlerde de görev aldıklarını iddia etmiştir.[32]

Geç Dönem'de (MÖ. 722-332) t*anrı Amon'un eşi/tanrının eşi* unvanı, kadınların dinî görevleri bağlamında aldıkları en önemli unvan olmuştur. Bu dönemde siyasi istikrarın sağlanamaması ve dini uygulamalarda yaşanan değişimler neticesinde, kadınların müzikle bağlantılı

---

[24] Fayanstan yapılmış bir dizi boncuktan ve denge sağlayan metal bir saptan oluşan bir çeşit müzik aletidir. Kolye gibi olan *menat*ı kadınlar boyunlarına takmaktansa ellerinde taşımıştır. Belkıs Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1999), 52; Lise Manniche, *Music and Musicians in Ancient Egypt*, (London: British Museum Press, 1991), 63.

[25] Bir çeşit müzik aleti olan *sistrum*un *sesheshet* olarak adlandırılan *naos* biçimli ve *sekhem* olarak adlandırılan kemer biçimli iki türü bulunmaktadır. Eski Krallıkla (MÖ. 2543-2120) tarihlendirilen ve fayanstan yapılan *sesheshet*, papirüs şeklinde bir saptan, disklerin yan yana dizildiği metal çubuklardan ve minyatür bir *naos*tan oluşmaktadır. İlk defa Orta Krallıkta (MÖ. 1980-1760) bahsedilen, ancak Yeni Krallıktan (MÖ. 1539-1077) itibaren tasvirlerde kendine yer bulan *sekhem* ise metalden yapılmış ve *naos* yerine metal bir çerçevesi olmuştur. Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, 52; Manniche, *Music and Musicians in Ancient Egypt*, 62-63.

[26] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 4-6.

[27] Teeter, "Inside the Temple", 27.

[28] Henry George Fischer, "Priesterin", Wolfgang Helck, Eberhard Otto (ed.), *Lexikon der Ägyptologie*, c. 4, (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1982), 1102.

[29] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 85.

[30] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 7.

[31] Emily Teeter, "Ritual Objects", Emily Teeter, Janet H. Johnson (ed.), *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt*, (Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2009), 43. Djedkhonsuiwesankh'ın Ra-Horakhty için yaptığı bu sununun tasviri için bkz. Highlights from the Collections, Erişim tarihi: 24 Eylül 2020, https://oi.uchicago.edu/collections/highlights/highlights-collection-funerary-objects.

[32] Kanıt olarak sunulan mektuplar için bkz. Edward F. Wente (çev.), *Letters from Ancient Egypt*, Edmund S. Meltzer (ed.), (Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1990), no. 290-291, ss. 174-176; Edward F. Wente, *Late Ramesside Letters*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1967), no. 36-37, ss. 70-74.

olarak aldığı unvanların sayısında bir düşüş yaşanmıştır. Ancak Hanedanlık Dönemi sona erinceye kadar kadınlar tapınaklarda müzisyen olarak çalışmaya devam etmiştir.[33] Mısır tarihi boyunca genellikle kadınlar, Yunanca *phyle* (Mısırca *sa*) adı verilen bir sisteme göre kısmî zamanlı olarak tapınaklarda çalışmıştır. Bu sistemde onlar dört gruba ayrılmış ve her üç ayda bir, bir aylığına tapınakta görev almıştır.[34] Tapınaklarda erkeklerle birlikte hizmet eden kadınlar, yine onlarla aynı ücreti almıştır.[35]

2. Kadınların Dinî Görevleri ve Unvanları

Hanedanlık Dönemi boyunca kadınlar dinî alanda yerine getirdikleri görevler için çeşitli unvanlar almıştır. Bu unvanlardan bir kısmı erkeklerinkinden farklı, bir kısmıysa onlara verilen unvanlarla benzer olmuştur. Kadınların aldığı belli başlı unvanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Wabet ()

Wabet, "temiz/saf kişi" anlamına gelen[36] ve hem rahiplerin tamamı hem de en düşük seviyedeki rahipleri tanımlamak için kullanılan *wab* kelimesinin[37] feminen formudur. Elimizdeki kayıtlara göre Eski Krallıkta (MÖ. 2543-2120) bu unvan sadece İhi adlı bir kadın tarafından kullanılmıştır.[38] Orta Krallıkta (MÖ. 1980-1760) ise *wabet*lerin sayısında bir

[33] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 5, 7-8.

[34] Watterson, *Women in Ancient Egypt*, 43.

[35] Gosline, "Female Priests: A Sacerdotal Precedent from Ancient Egypt", 39; Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 26.

[36] Raymond O. Faulkner, *A Concise Dictionary of Middle Egyptian*, Boris Jegorović tarafından modernize edilmiş baskı, (Oxford: Griffith Institute, 2017), 71; Rainer Hannig ve Petra Vomberg, *Wortschatz der Pharaonen in Sachgruppen*, (Mainz: Philipp von Zabern, 2012), 85, 605.

[37] Aylward M. Blackman, "Priest, Priesthood (Egyptian)", Alan B. Lloyd (der. ve ed.), *Gods, Priests and Men: Studies in Religions of Pharaonic Egypt*, (London-New York: Kegan Paul International, 1998), 127; Aylward M. Blackman, "Purification (Egyptian)", Alan B. Lloyd (der. ve ed.), *Gods, Priests and Men*: *Studies in Religions of Pharaonic Egypt*, (London-New York: Kegan Paul International, 1998), 16; Joachim Friedrich Quack, "Conceptions of Purity in Egyptian Religion", Christian Frevel, Christophe Nihan (ed.), *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean World and Ancient Judaism*, (Leiden: Brill, 2013), 122.

[38] Amy M. Wilson, "Pure Ones: The W^{c}b and W^{c}bt from the Old Kingdom to the End of the Middle Kingdom", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, The American University in Cairo, 2014), 39-40. Hiyeroglif metinde İhi, "onun sevgili eşi, wabet İhi" olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Ludwig Borchardt, *Denkmäler des Alten Reiches (Ausser den Statuen) im Museum von Kairo*, c. 1, (Berlin: Reichsdruckerei, 1937), 135. Bazı araştırmacılar ise Eski Krallıkta kadınların bu unvanı almadıklarını iddia etmiştir. Bkz.

artış yaşanmış ve mevcut verilere göre *wab* unvanını alan 294 kişiden on ikisini kadınlar teşkil etmiştir.[39] Bu kadınlardan biri olan Neferet, tanrı Wepwawet'in; Sment ise tanrı Khonsu'nun *wab rahibesi* olarak çalışmıştır.[40] *Wabet*ler erkeklerle aynı ücreti almış ve onlar gibi *phyle*ye tabi olmuştur.[41] Nitekim Kahun Papirüsü'nde geçen bir mektupta, İrer adlı bir kadının bir aylığına *wab rahibesi* olarak çalışmak için tapınağa gittiğinden bahsetmesi bu durumun göstergesidir.[42] *Wabet* rahibelerinin tapınakta müzik yaptıkları, tanrıçaları canlandırdıkları, sunularda bulundukları ve libasyon yaptıkları düşünülmüştür.[43]

b. Hemet Netjer ()

Hemet netjer, "tanrının hizmetkârı" ya da "tanrının rahibesi" anlamına gelmektedir.[44] Eski Krallıktan itibaren kadınlar için *hemet netjer*, erkekler içinse *hem netjer* unvanı oldukça yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ancak *hem netjer*in aksine *hemet netjer* unvanı Orta Krallığın sonlarından itibaren yerini başka unvanlara bırakmıştır.[45]

*Hemet netjer*ler çeşitli tanrı ve tanrıçalara hizmet etmiştir. Akhmim'de tanrı Min, Beni Hasan'da tanrıça Pakhet;[46] tanrı Thoth ve tanrı Wepwawet bu tanrılardandır. Onlar cenaze tapınaklarında da yer almıştır. Örneğin, Kral Khephren'in (Khafra) (MÖ. 2472-2448) annesi Kraliçe Hetepheres, Kral Khufu'nun (Keops) (MÖ. 2509-2483) rahibeliğini yapmış;[47] Kral Khephren'in (Khafra) ya da Menkaure'nin (MÖ. 2447-2442) eşi kraliçe Meresankh ise hem tanrıça Hathor'un hem de tanrı Thoth'un rahibeliğini yapmıştır.[48]

Denise M. Doxey, "Priesthood", Donald B. Redford (ed.), *OEAE*, c. 3, (New York: Oxford University Press, 2001), 69; Fischer, "Priesterin", 1101.

[39] Bu kadınların isimleri ve unvanın çeşitli formları için bkz. Wilson, "Pure Ones", 181-182. Ayrıca bkz. William A. Ward, *Index of Egyptian Administrative and Religious Titles of the Middle Kingdom*, (Beirut, Lebanon: American University of Beirut, 1982), 83-84.

[40] Aylward M. Blackman, "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", Alan B. Lloyd (der. ve ed.), *Gods, Priests and Men*: *Studies in Religions of Pharaonic Egypt*, (London-New York: Kegan Paul International, 1998), 161.

[41] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 27.

[42] Wente, *Letters from Ancient Egypt*, 82-83, no. 101.

[43] Blackman, "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", 164.

[44] Hannig ve Vomberg, *Wortschatz der Pharaonen*, 125.

[45] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 5.

[46] Gosline, "Female Priests: A Sacerdotal Precedent from Ancient Egypt", 34-35.

[47] Lesko, "Women and Religion in Ancient Egypt".

[48] Digital Giza: The Giza Project at Harvard University, Erişim tarihi: 24 Eylül 2020, http://giza.fas.harvard.edu/ancientpeople/236/full/.

Orta Krallığın başlarıyla tarihlendirilen stelde de Abydos Tapınağı'nda *hemet netjer* olarak çalışan kadınlardan bahsedilmiştir.[49] *Hemet netjer*lerin görevinin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak onların erkeklerle benzer ya da aynı görevi yaptıkları düşünülmüştür. Yani *hemet netjer*ler tanrının heykelinin bakımıyla ilgilenip ona sunularda bulunmuştur.[50] Blackman, buna ilaveten onların tapınakta müzik yaptıklarını, tanrıçaları canlandırdıklarını ve libasyon yaptıklarını söylemiştir.[51]

c. Hemet Netjer Hathor ()

Hemet netjer Hathor, "Hathor'un hizmetkârı" ya da "Hathor'un rahibesi" anlamına gelmektedir. Unvan ilk defa 4. Hanedanlıkta (MÖ. 2543-2436) Kral Radjedef/Djedefra'nın (MÖ. 2482-2475) kızı Neferhetepes tarafından alınmıştır.[52] Eski Krallıkta kadınlar diğer kültlerde de rahibe olarak çalışmasına rağmen, Hathor rahibeliği özellikle onlarla özdeşleştirilmiştir.[53] Bu özdeşleştirmenin yapılmasında "kadınlık, cinsellik, annelik, bereket, neşe ve müzik tanrıçası"[54] olan Hathor'un dişil yönünün ön planda olması etkili olmuştur.[55] Ayrıca bu dönemin sonlarından itibaren Hathor kültünün ekonomik açıdan güçlü bir konumda olması, muhtemelen kadınların hem dindarlıklarından hem de politik gerekçelerden ötürü devlet himayesinde olan bu kültte çalışmaya başlamalarına neden olmuştur.[56]

Eski Krallıkta üst tabakadan kadınların büyük bir kısmı *hemet netjer Hathor* unvanını, daha az oranda ise *hemet netjer Neith* (*Neith'in hizmetkârı/rahibesi*) unvanını almıştır. Erkekler ise Hathor Tapınağı'nda *tanrının hizmetkârlarının amiri* olarak çalışmış, yani rahibelerin denetiminden sorumlu olmuştur.[57] Birinci Ara Dönem'de (MÖ. 2118-1980) yaygın olarak kullanılmaya devam etse de Eski Krallığa nazaran unvanı

[49] Fischer, "Priesterin", 1101.

[50] Byron E. Shafer, "Temples, Priests, and Rituals: An Overview", Byron E. Shafer (ed.), *Temples of Ancient Egypt*, (Ithaca-New York: Cornell University Press, 1997), 11; Wilkinson, *The Complete Temples of Ancient Egypt*, 93; Robins, *Women in Ancient Egypt*, 144; Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 86.

[51] Blackman, "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", 164.

[52] Robyn A. Gillam, "Priestesses of Hathor: Their Function, Decline and Disappearance", *Journal of the American Research Center in Egypt* 32 (1995): 214; Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 25.

[53] Lesko, "Women and Religion in Ancient Egypt".

[54] Detaylı bilgi için bkz. Richard H. Wilkinson, *Eski Mısır'ın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, (İstanbul: Alfa, 2016), 139-143.

[55] Basson, "The Goddess Hathor and the Women of Ancient Egypt", 102.

[56] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 6.

[57] Robins, *Women in Ancient Egypt*, 142; Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 26.

alanların sayısında azalma olmuştur. Bunun muhtemel sebebi devlet himayesi altında olan tapınakların bu dönemde ülkede merkezi otoritenin olmamasından dolayı artık itibar ve güç sağlayan mekânlar olmaktan çıkmasıdır.[58]

Unvanının kullanımında düşüş yaşanması, rahibelikle ilgili unvanların kullanımında düşüş yaşanmasıyla paralel bir seyir içerisinde olmuştur. Orta Krallıkta (MÖ. 1980-1760) *Hathor rahibesi* unvanı yalnızca kraliyet ailesine mensup olan kadınlar tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde krallıkla ve devletin verimliliğiyle ilişkilendirilen unvan, meşruiyetin bir göstergesi haline gelmiştir.[59] Bu nedenle ayrıca bir *Hathor rahibesi* sınıfına gerek duyulmamış ve 12. Hanedanlıktan (MÖ. 1939-1760) itibaren Hathor kültü, tanrıça Hathor'a tapınılan eyaletler dışında tatbik edilmemiştir. Buralarda da *Hathor rahibesi* olarak çalışan kişilerin sayısı sınırlı olmuştur.[60] Orta Krallığın sonlarından itibaren erkekler tarafından alınan unvan, Yeni Krallıkta (MÖ. 1539-1077) yalnızca kişinin meşruiyetini göstermek için kullanılan bir unsur haline gelmiştir.[61]

Hathor rahibelerinin görevinin ne olduğu tam olarak anlaşılamamıştır. Hathor'un müzik ve dansla olan bağlantısından dolayı Hathor rahibelerinin tapınaklarda müzik aleti çalıp dans ettiği düşünülmüştür. Ancak birkaç istisna dışında onlar müzik aleti çalmamıştır.[62] Araştırmacılar Hathor kültünde *hem netjer* unvanını alan erkeklerin olmamasından dolayı, kadınların bu unvanla çeşitli tapınaklarda çalışan erkeklerle aynı görevi yaptıklarını öne sürmüştür.[63] *Hemet netjer Hathor* unvanının nasıl elde edildiği de tam olarak bilinmemektedir. Rahibelerin ailelerinin kültle bağlantısı olsa da onlar bu unvanı veraset yoluyla almamıştır. Unvanın atama yoluyla elde edildiği düşünülmüştür. Ancak kişinin yetenekleri doğrultusunda mı atandığı yoksa atamanın görevin satın alınması yöntemiyle mi gerçekleştiği net olarak bilinmemektedir.[64] Rahibeler bu unvanı her zaman tek başına kullanmamış, ilave unvanlar da almıştır.[65] Örneğin, 4. Hanedanlıkta Giza'da *Hathor rahibesi* olan kadınların bir kısmı

[58] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 6.
[59] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 27.
[60] Gillam, "Priestesses of Hathor: Their Function, Decline and Disappearance", 217.
[61] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 27.
[62] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 26.
[63] Robins, *Women in Ancient Egypt*, 144.
[64] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 25-26. Ailevi bağlarla ilgili istatiksel veriler için bkz. Marianne Galvin, "The Hereditary Status of the Titles of the Cult of Hathor", *The Journal of Egyptian Archaeology* 70 (1984): 42-49.
[65] Basson, "The Goddess Hathor and the Women of Ancient Egypt", 100.

Neith'in hizmetkârı/rahibesi olarak da adlandırılmıştır.[66] Ayrıca *Hathor rahibesi* unvanının sonuna "Dendera'nın hanımı/sahibi", "Arit'in hanımı/sahibi", "iki ülkenin hanımı/sahibi", "altın olan", "Arit'te ve her yerde olan", "turkuazın hanımı/sahibi" gibi ifadeler de eklenmiştir.[67]

d. Djerty ()

Djerty, "şahin" ya da "çaylak kuşu" anlamına gelen *djeryt* kelimesinin dual formudur.[68] Kelime, tanrıçalar İsis ve Nephthys için kullanılmıştır. Osiris, kardeşi Seth tarafından öldürüldüğünde, İsis ve Nephthys'in kuş şeklinde Osiris'in yanına gelmesinden dolayı, sonraki dönemlerde onlar, Osiris'in başında ağıt yakan iki kuş şeklinde tasvir edilmiştir.[69] *Djerty*, Eski Krallıktan (MÖ. 2543-2120) itibaren cenaze ritüellerinde, bu iki tanrıçayı canlandıran kadınlar için kullanılmıştır. Ölünün Osiris'le özdeşleştirilmesi, İsis ve Nephthys'in ise onun başında ağıt yakmaları, kadınların cenazelerde bu tanrıçaların rolüne bürünerek ölü için ağıt yakmaları uygulamasına yol açmıştır. Kadın ağıtçılar için *djerty*den başka terimler kullanılsa da bunlar arasındaki farkın ne olduğu bilinmemektedir.[70]

Kişinin ölümünün ardından cesedin evinden alınıp mumyalama yerine, oradan da mezarına götürülmek üzere düzenlenen cenaze alaylarında, *djerty* ağıtçıları tabuta eşlik etmiştir.[71] Dar, düz, genellikle tek omuzunda askı olan bir elbise giyen ve saçlarını da bir kuşakla bağlayan ağıtçılar, kayıkta tabutun ön ve arka kısmında otururken ya da ayakta dururken tasvir edilmiştir.[72] Ayrıca *djerty* ağıtçıları Osiris kültünde de yer almıştır. Hatta *İsis ve Nephtys'in Ağıtları/Şarkıları* adlı bir metinde, bu iki tanrıçayı canlandıran iki rahibenin söyledikleri şarkılarla Osiris'e ağıt yakmalarından

[66] Gillam, "Priestesses of Hathor: Their Function, Decline and Disappearance", 223.

[67] Unvanın çeşitli şekillerdeki kullanımı için bkz. Ward, *Index of Egyptian Administrative and Religious Titles*, 113-114; Dilwyn Jones, *An Index of Ancient Egyptian Titles, Epithets and Phrases of the Old Kingdom*, (Oxford: Archaeopress, 2000), 2 cilt, 523.

[68] Adolf Erman ve Hermann Grapow, *Wörterbuch der Ägyptischen Sprache*, (Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1971), 7 cilt, V:596; Faulkner, *A Concise Dictionary of Middle Egyptian*, 400.

[69] C. J. Bleeker, "Isis and Nephthys as Wailing Women", *Numen* 5/1 (Jan., 1958): 4.

[70] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 95.

[71] Harold Hays, "Funerary Rituals (Pharaonic Period)", W. Wendrich (ed.), *UCLA Encyclopedia of Egyptology*, UCLA, Los Angles, 4-6, Erişim tarihi: 15 Eylül 2020, [https://escholarship.org/content/qt1r32g9zn/qt1r32g9zn.pdf?t=q36z8s].

[72] Henry George Fischer, "Representations of ḏryt-mourners in the Old Kingdom", *Egyptian Studies I: Varia*, (New York: The Metropolitan Museum of Art, 1976), 40.

bahsedilmektedir.[73] Metnin başında ritüel için bu tanrıçaları canlandıran rahibelerin vücutlarındaki tüm kıllarından arınmış, temiz/saf, bakire, başları peruklu, ellerinde tefler ve kollarında isimleri yazılı bir şekilde gelerek Osiris için şarkılar söylediklerinden/ağıt yaktıklarından bahsedilmiştir.[74] Genellikle ağıtçıların isimleri verilmemiş, verilse bile ölüyle bir ilişkisi olup olmadığını tespit etmek güç olmuştur. Yeni Krallıkta (MÖ. 1539-1077) ise bazen ölünün kızı ya da eşi ağıtçı olarak ritüellerde yer almıştır.[75]

e. Sem ()

Semet ya da *setem* şeklinde de geçen *sem* unvanı, cenaze kültü bağlamında kullanılan bir unvandır.[76] Sem rahipleri ölünün yeniden dirilmesinde önemli bir yere sahip olan ağız açma ritüelini[77] yapmaktan sorumlu olmuştur.[78] Araştırmacılar, kadınların da *sem* unvanını aldığını düşünmektedir.[79] Mevcut verilere göre V. Ramses (MÖ. 1149-1146) zamanında yaşamış olan Djedmutesankh adındaki bir kadın bu unvanı alan tek kişidir.[80]

f. Hemet Ka ()

Hemet ka, "ka'nın hizmetkârı" anlamına gelmektedir.[81] Eski Krallıkta kadınlar sıklıkla bu unvanı almış hatta *ka'nın hizmetkârlarının*

[73] Bleeker, "Isis and Nephthys as Wailing Women", 3.

[74] Metin hakkında bilgi ve metnin tamamının çevirisi için bkz. Raymond O. Faulkner, "The Bremner-Rhind Papyrus-I. A. The Songs of Isis and Nephthys", *The Journal of Egyptian Archaeology* 22/2 (1936): 121-140.

[75] Catharine Roehrig, "Women's Work: Some Occupations of Nonroyal Women as Depicted in Ancient Egyptian Art", Anne K. Capel, Glenn E. Markoe (ed.), *Mistress of the House, Mistress of Heaven: Women in Ancient Egypt*, (New York: Hudson Hills Press, 1996), 14.

[76] Alan H. Gardiner, *Ancient Egyptian Onomastica*, c. 1, (London: Oxford University Press, 1947), 39*-40*. *Sem* kelimesine sözlüklerde anlam verilmemiş, kelime *sem* rahibi ya da rahip olarak çevrilmiştir. Bkz. Faulkner, *A Concise Dictionary of Middle Egyptian*, 278; Hannig ve Vomberg, *Wortschatz der Pharaonen*, 608.

[77] Ritüelle ilgili kısa bilgi ve ritüelin yapılış şekli için bkz. Mukadder Sipahioğlu, "Antik Mısır'da Rahip Sınıfı", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020), 164-172.

[78] Emily Teeter, *Religion and Ritual in Ancient Egypt*, (New York: Cambridge University Press, 2011), 25.

[79] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 94. Kadınlar için kullanılan unvanın dilin yapısından dolayı kaynaklarda *semet* şeklinde geçmesi beklenmektedir. Ancak mevcut veriler unvanın kadınlar için de *sem* formunda geldiğini göstermektedir.

[80] Lesko, "Women and Religion in Ancient Egypt"; Ben J. J. Haring, *Divine Households: Administrative and Economic Aspects of the New Kingdom Royal Memorial Temples in Western Thebes*, (Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 1997), 459.

[81] Hannig ve Vomberg, *Wortschatz der Pharaonen*, 607.

amiri olarak da çalışmıştır. Ancak bu dönemden sonra onların *hemet ka* unvanını aldığına dair neredeyse hiçbir kanıta ulaşılamamıştır.[82] Unvan, kralın annesine nispetle *kralın annesinin ka hizmetkârı* olarak da kullanılmıştır.[83] Ka'nın hizmetkârları, mezarlarda libasyon yapmaktan, yiyecek-içecek sunusunda bulunmaktan, tütsü yakmaktan, büyülü sözleri söylemekten sorumludur.[84] Görevleri karşılığında da erkekler gibi sunulardan ve diğer maddi imkânlardan faydalanmışlardır.[85]

g. Meret ()

"Şarkıcı" şeklinde çevrilen *meret*,[86] Hanedanlık Dönemi'nin başlarından itibaren kadın şarkıcılara/müzisyenlere verilen bir unvandır.[87] *Meret*in çeşitli müzisyen rahibeleri kapsayan bir terim olduğu düşünülmüştür. Bu kadınlar el çırpan/alkışlayan bir tanrıça şeklinde tasvir edilen tanrıça Meret'le özdeşleştirilmiştir. Erkeklerin denetimi altında olan *meret* rahibelerinin görevi alkışlarla ve çığlıklarla kralı karşılamak,[88] tanrıların huzurunda müzik yapmaktır. Kralın hükümdarlığını sürdürmeye muktedir olduğunu göstermek amacıyla kutlanan Sed Festivali'yle özellikle bağlantılı olan *meret* rahibeleri bu festivalde diğer müzisyen rahibelerle birlikte resmedilmiştir.[89] Ayrıca onlar görevli oldukları tapınaklardaki zirai personelden, tapınak mülkünden ve kült merkezinin finansal anlamda güvenliğinden de sorumlu olmuştur. Fakat Eski Krallığın sonlarına doğru *Hathor'un hizmetkârlarının amiri* unvanını alan erkekler muhtemelen *meret* rahibelerinin bu türden sorumluluklarını ele geçirmiştir.[90] Bazı Hathor rahibeleri de *meret* unvanını almıştır. Onlar kraliyet kutlamalarında kralı karşılamaya yönelik, günlük tapınak ritüelinde ise güneşi karşılamaya

---

[82] Fischer, "Priesterin", 1102; Henry George Fischer, "Administrative Titles of Women in the Old and Middle Kingdom", *Egyptian Studies I: Varia*, (New York: The Metropolitan Museum of Art, 1976), 69-70. Bazı araştırmacılar *hemet ka*nın onursal bir unvan olabileceğini iddia etmiştir (Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 94).

[83] Jones, Jones, *An Index of Ancient Egyptian Titles,* 592. Eski Krallıkta Nekauhathor adlı bir kadının bu unvanı aldığına dair örnek için bkz. Selim Hassan, *Excavations at Giza I: 1929-1930*, (Oxford: Oxford University Press, 1932), 73; Digital Giza: The Giza Project at Harvard University, Erişim tarihi: 25 Eylül 2020, http://giza.fas.harvard.edu/ancientpeople/2182/full/.

[84] Blackman, "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", 163.

[85] Henry George Fischer, *Egyptian Women of the Old Kingdom and of the Heracleopolitan Period*, 2. baskı, (New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000), 26.

[86] Erman ve Grapow, *Wörterbuch der Ägyptischen Sprache*, II:107.

[87] Fischer, "Priesterin", 1102.

[88] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 90-91.

[89] Blackman, "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", 145.

[90] Gosline, "Female Priests: A Sacerdotal Precedent from Ancient Egypt", 37.

yönelik şarkılar söylemiştir.[91] *Meret*ler 4. Hanedanlıktan (MÖ. 2543-2436) itibaren *Aşağı ve Yukarı Mısır'ın meret şarkıcıları/rahibeleri* olmak üzere ikiye ayrılmıştır.[92]

h. Heset/Hesyet ()

Müzisyen kadınları ifade etmek için kullanılan unvanlardan biri olan *hesyet*e ilk defa Eski Krallıkta (MÖ. 2543-2120) rastlanmaktadır. Ancak bu unvanla alakalı en net bilgilere Yeni Krallıktan ulaşılmaktadır. Unvan, üst tabakadan birçok kadın tarafından kullanılmıştır.[93] Bazı araştırmacılar en azından 18. Hanedanlık (MÖ. 1539-1292) boyunca Hathor kültünde çalışan müzisyenlerin *hesyet*, Amon kültünde çalışanların ise *shemayet* unvanını aldığını iddia etmiştir.[94] Ayrıca Karnak'ta tanrıça Mut'a nispetle de unvan yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[95] *Hesyet*ler hem dinî hem de seküler alanda ya bir grubun parçası olarak ya da tek başlarına, telli ve üflemeli çalgılarla performanslar sergilemiştir.[96] Dansla ilgili sahnelerde ise onlar*, khener*deki dansçılar için ritim tutarken tasvir edilmiştir.[97]

i. Shemayet ()

"Şarkıcı kadın" anlamına gelen *shemayet*, "şarkı söylemek" anlamına gelen *shema* kelimesinden türemiştir.[98] Eski Krallıkta (MÖ. 2543-2120) sadece bir kere erkekler için kullanılan unvan (*shemau*), Orta Krallıktan (MÖ. 1980-1760) itibaren hem kadınlar (*shemayet*) hem de erkekler (*shemau*) için kullanılmıştır. Unvanın yaygınlaşması Yeni Krallıkta (MÖ. 1539-1077) gerçekleşmiş; önceden tanrılar Ptah, Osiris ve Montu'ya izafeten kullanılan unvan, Yeni Krallıktan itibaren Amon'a nispetle

[91] Lesko, "Women and Religion in Ancient Egypt".
[92] Blackman, "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", 146.
[93] Teeter, "Female Musicians in Pharaonic Egypt", 85. Yeni Krallıkta unvanın kullanımına dair örnekler için bkz. Abdul Rahman al-Ayedi, *Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles of the New Kingdom*, (Ismailia: Obelisk Publications, 2006), 449-450.
[94] Betsy M. Bryan, "In Women Good or Bad Fortune are on Earth: Status and Roles of Women in Egyptian Culture", Anne K. Capel, Glenn E. Markoe (ed.), *Mistress of the House, Mistress of Heaven: Women in Ancient Egypt*, (New York: Hudson Hills Press, 1996), 42.
[95] Onstine, "Gender and the Religion of Ancient Egypt", 7.
[96] Suzanne Lynn Onstine, *The Role of the Chantress (šmʿyt) in Ancient Egypt*, (Oxford: BAR Publishing, 2005), 15-16, 22.
[97] Kinney, *Dance, Dancers and the Performance Cohort in the Old Kingdom*, 45.
[98] Onstine, *The Role of the Chantress*, 8.

kullanılmaya başlanmıştır.[99] Bu dönemde bir nevi *shemayet* unvanı, *hemet netjer* unvanının yerini almıştır. 19. Hanedanlıkta (MÖ. 1292-1191) unvanın kullanımı zirve noktaya ulaşmış, Üçüncü Ara Dönem'den (MÖ. 1076-723) itibarense kullanımında düşüş yaşanmıştır.[100]

Orta Krallıkta *shemayet* orta sınıfa mensup kişilerce, Yeni Krallıkta ise çoğunluğu Tebli elit kesim olmak üzere düşük sınıfa mensup kişilerce de kullanılmıştır.[101] Aynı aileden bireyler *shemayet* unvanını alabilmiştir. Ancak bu, unvanın veraset yoluyla aktarıldığı anlamına gelmemektedir. Ailenin kültle olan ilişkisi, toplum içerisinde kültün etkisi, kişinin dindarlığı gibi sebepler unvanın kadınlar tarafından alınmasında rol oynamıştır.[102] Aynı aile içerisinden kişiler farklı tanrıların *shemayet rahibesi* olarak da çalışabilmiştir.[103]

*Shemayet*ler hem tanrılara hem de tanrıçalara hizmet etmiştir.[104] Daima bir grubun üyesi olan *shemayet*ler tapınaklarda ve festivallerde *sistrum* ve vurmalı çalgılarla vokal ve ritmik bir müzik yapmıştır.[105] Günlük tapınak ritüelleri esnasında, tanrılara sunuda bulunurken krala eşlik etmişlerdir. Onlar aynı zamanda muhtemelen Meret rolüne bürünerek Sed Festivali esnasında kralı anons etmiştir. Cenaze törenlerine katılmış,[106] çeşitli festivallerde de yer almışlardır.[107]

j. Weret Kheneret (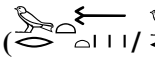 / 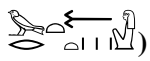)

Weret kheneret, "müzik grubunun/kumpanyanın yücesi/başı" anlamına gelmektedir.[108] 19. Hanedanlıkta (MÖ. 1292-1191) kadınların kullandığı en yüksek rütbeli dinî unvandır. Bu dönemde *shemayet*ten sonra

[99] Unvanın Yeni Krallıktaki farklı kullanımları için bkz. al-Ayedi, *Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles*, 610-618.

[100] Onstine, *The Role of the Chantress*, 65-69, 77.

[101] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 91.

[102] Onstine, *The Role of the Chantress*, 89, 95-96. *Shemayet* unvanını alan aile üyeleriyle ilgili sayısal değerler ve detaylı bilgi için bkz. Onstine, *The Role of the Chantress*, 89-94.

[103] Meg Lisle, "The Presence and Involvement of Women in Religious Practice of the Nineteenth Dynasty", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Macquarie University, 2014), 10.

[104] Robins, *Women in Ancient Egypt*, 145.

[105] Onstine, *The Role of the Chantress*, 15-16, 22.

[106] Graves-Brown, *Dancing for Hathor*, 91.

[107] Detaylı bilgi için bkz. Onstine, *The Role of the Chantress*, 29-34; 37-40.

[108] Sözlükte "harem kadınlarının önde geleni" şeklinde anlam verilen *weret khenere*te (Hannig ve Vomberg, *Wortschatz der Pharaonen*, 88, 454), tercümeyle alakalı mevcut tartışmalar göz önünde bulundurularak çalışmamızda "müzik grubunun/kumpanyanın başı/yücesi" şeklinde anlam verilmesi tercih edilmiştir.

kadınların en sık kullandığı unvan olmuştur. *Weret kheneret* unvanı çoğunlukla başrahibin eşi, aynı zamanda da kızı ve kız kardeşleri, kraliyet ailesi vs. gibi üst tabakadaki kişiler tarafından alınmıştır. Bu bağlamda *shemayet*e kıyasla *weret kheneret*in daha elit bir kesim tarafından kullanılan bir unvan olduğunu söylemek mümkündür. Unvanın kullanımında kişinin yaşadığı yer ve ailenin bağlı olduğu kült belirleyici olmuştur.[109] Örneğin, Nebwenenef Hathor'un başrahibi olarak çalışırken eşi Tahat, *weret kheneret Hathor* unvanını almıştır. Sonrasında Nebwenenef Amon'un başrahibi olarak görev yapmaya başladığında, eşi de *weret kheneret Amon* unvanını almıştır.[110] *Weret khenerets*ler muhtelif tanrıların hizmetinde olsalar da çoğunlukla tanrı Amon'un, ikinci sırada ise tanrıça Hathor'un kültünde hizmet etmişlerdir. Onlar müzik yapmak ve dans etmek suretiyle festivallerde ve geçit alaylarında da yer almıştır.[111]

k. İhyet ()

"Müzisyen rahibe"[112] ya da "sistrum çalgıcısı" olarak çevrilen *ihyet*, ilk defa 22. Hanedanlıkta (MÖ. 943-746) kullanılmakla birlikte, çoğunlukla Greco-Roman döneminde kullanılmıştır. Quirke, *ihyet*in, *shemayet*in yerine kullanılan bir unvan olduğunu ve Ptolemy Dönemi'ne (MÖ. 305-30) kadar üst tabakadan kişilerin eşleri ve annelerine verildiğini iddia etmiştir. Hatta o, bu iki unvanın aynı kült içerisinde bir kişinin üstelendiği iki farklı role işaret ettiğini de öne sürmüştür. Her ne kadar *shemayet*in şarkıcı, *ihyet*in *sistrum* çalgıcısı olduğu düşünüldüğünde bu ihtimal makul gözükse de *shemayet*in de *sistrum* taşıdığına dair örnekler mevcuttur. Yani tek bir kadının her iki görevi de yerine getirmesinin önünde herhangi bir mani gözükmemektedir. Ayrıca *ihyet*in *shemayet*in yerine geçmesinden ziyade *Amon Tapınağı'nın şarkıcısı* unvanıyla birleşmiş olabileceği de düşünülmektedir.[113]

---

[109] Lisle, "The Presence and Involvement of Women in Religious Practice of the Nineteenth Dynasty", 21-22, 25, 54.

[110] K. A. Kitchen (çev.), *Ramesside Inscriptions*, c. 3, (Oxford: Blackwell Publishers, 2000), 283:5-10, s. 202; 285:5-10 s. 203; Lisle, "The Presence and Involvement of Women in Religious Practice of the Nineteenth Dynasty", 22.

[111] Lisle, "The Presence and Involvement of Women in Religious Practice of the Nineteenth Dynasty", 23-25. Unvanın farklı kullanımları için bkz. al-Ayedi, *Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles*, 269-272.

[112] Hannig ve Vomberg, *Wortschatz der Pharaonen*, 446; Erman ve Grapow, *Wörterbuch der Ägyptischen Sprache*, I:121.

[113] Jean Li, *Women, Gender and Identity in Third Intermediate Period Egypt: The Theban Case Study*, (London-New York: Routledge, 2017), 36.

l. Hemet Netjer n(yt) Amon ()

Hemet netjer n(yt) Amon, "tanrı Amon'un eşi" anlamına gelmektedir. Unvan, Orta Krallıkta (MÖ. 1980-1760) kraliyet ailesinden olmayan kadınlar tarafından herhangi bir tanrıya nispet edilmeksizin kullanılmıştır. Unvanın tarihi kesin olmamakla birlikte Birinci Ara Dönem'de (MÖ. 2118-1980) bir kadın tarafından tanrı Min'e nispetle kullanıldığı düşünülmektedir. Yeni Krallıktan (MÖ. 1539-1077) itibarense kraliyet mensubu kadınlar tarafından alınan unvan, tanrı Amon'a izafeten *tanrı Amon'un eşi* ya da *tanrının eşi* şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.[114] Daha öncesinde de kullanılıyor olmasına rağmen bu dönemde unvanın kraliyet tarafından gündeme getirilmesinin sebebi, devletin yeniden yapılanma sürecinde merkezi otoritenin güçlendirilmek istenmesiyle ilgilidir.[115] Ancak Hatşepsut'un (MÖ. 1479-1458) Mısır tahtına çıkmak için unvanı basamak olarak kullanmasından dolayı, III. Thutmose (MÖ. 1479-1425) onu sadece kültsel fonksiyonu olan bir unvan haline getirmiştir.[116]

20. Hanedanlıkta (MÖ. 1190-1077) unvan ilk defa bekâr birine, Kral VI. Ramses'in (MÖ. 1145-1139) kızı Aset/İsis'e verilmiştir.[117] Bu durum bazı araştırmacıların *tanrının eşi*nin bakire olması gerektiği konusunda yorumlar yapmalarına neden olmuştur. Buna göre herhangi bir dinî gerekçeye dayanmaksızın, VI. Ramses'ten sonra mevcut hükümeti tehdit edecek rakip bir yöneticinin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla göreve getirilen kişilerde bekâret şartı aranmıştır.[118] Bazı araştırmacılarsa göreve getirilen kadınlarda aranan şartın bekâretten ziyade bekârlık olduğunu iddia etmiştir. 23. Hanedanlık (MÖ. ?-730) krallarından III. Osorkon'a (MÖ. 780-?) kadar kullanılmayan unvan bu dönemde kralın kızına, 23-26. Hanedanlıklar arasındaysa biri Libyalı, ikisi Nübyeli ve ikisi de Sais kökenli olan beş kral kızına verilmiştir. 27. Hanedanlıkta (MÖ. 525-404) yani Mısır'a Perslerin hâkim olduğu dönemde ise unvanın kullanımı sona

---

[114] Gay Robins, "The God's Wife of Amun in the 18th Dynasty in Egypt", Averil Cameron, Amélie Kuhrt (ed.), *Images of Women in Antiquity*, (Detroit: Wayne State University Press, 1993), 70; Mariam F. Ayad, *God's Wife, God's Servant: The God's Wife of Amun (c. 740-525 BC)*, (London-New York: Routledge, 2009), 4.

[115] Tiamoyo Tosheleza Karenga, "The Office of the Divine Wife of Amen in the 25th and 26th Dynasties: A Study of Women and Power in Ancient Egypt", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, 2007), 85.

[116] Robins, "The God's Wife of Amun in the 18th Dynasty in Egypt", 76-77.

[117] Ayad, *God's Wife, God's Servant*, 9.

[118] Detaylı bilgi için bkz. Emily Teeter, "Celibacy and Adoption among God's Wives of Amun and Singers in the Temple of Amun: A Re-examination of the Evidence", Emily Teeter, John A. Larson (ed.), *Gold of Praise: Studies on Ancient Egypt in Honor of Edward F. Wente*, (Chicago: Oriental Institute, 1999), 405-414.

ermiştir. Çünkü Persler, Mısır'a muzaffer olarak girdikleri için kendi idarî sistemlerini uygulamayı tercih etmiş, bu nedenle de *tanrının eşi* unvanını kullanmaya ihtiyaç duymamışlardır.[119]

Aynı dönemde sadece bir tane *tanrının eşi* olmuştur. Bu kişinin ölmesinin ardından da yerine yenisi gelmiştir.[120] *Tanrının eşi* genellikle kral tarafından atanmak suretiyle göreve getirilmiş ve inisiyasyon töreninin ardından da göreve başlamıştır. O, *duat netjer* (tanrıya tapan) ve *djeret netjer* (tanrının eli) gibi farklı unvanlar da almıştır. *Duat netjer*, *tanrının eşi*nin Amon'un başlıca inananı olduğuna işaret ederken; *djeret netjer*, yaratıcı tanrının mastürbasyon yoluyla yaratma eylemini gerçekleştirmesine işaret etmektedir.[121] Muhtemelen bu unvan mevcut düzenin devam ettirilmesinde *tanrının eşi*nin tanrıya yardımcı olması bağlamında kullanılmıştır.[122]

Tanrının eşi Mısır tarihinde rahibelik kapsamında kullanılan en güçlü unvan olmuştur. Unvanın hem dinî hem de siyasî bir fonksiyonu bulunmaktadır. Dinî açıdan *tanrının eşi* bir rahibedir. O, rahiplerle birlikte çeşitli ritüellerde görev almıştır.[123] Her ne kadar 18. Hanedanlıktan (MÖ. 1539-1292) sonra kraliçelere has olan kıyafetler giyip semboller taşısa da[124] *tanrının eşi* başlangıçta Orta Krallıktaki (MÖ. 1980-1760) rahibelerin kıyafetlerine benzeyen kıyafetler giymiştir.[125] Siyasî açıdan *tanrının eşi* yöneticidir. O, göreve geldiğinde krallar gibi bir görev adı almış ve bu ad kartuşun içerisine yazılmıştır.[126] Onun görev alanı Teb'le sınırlandırılmıştır. Burada kralla eşit bir güce sahip olan *tanrının eşi*, Teb'in bir nevi sembolik yöneticisi olmuştur.[127] Ancak her ne kadar o, kral gibi hareket etse de kralın rakibi olmaktan ziyade onun tamamlayıcısı konumundadır.[128]

---

[119] Ayad, *God's Wife, God's Servant*, 1, 15, 22, 153-154.
[120] Christopher Hugh Naunton, "Regime Change and The Administration of Thebes During The Twenty-fifth Dynasty", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Swansea University, 2011), 68.
[121] Ayad, *God's Wife, God's Servant*, 3-4, 120-121, 143.
[122] Konuyla ilgili tartışmalar ve detaylı bilgi için bkz. Karenga, "The Office of the Divine Wife of Amen in the 25th and 26th Dynasties: A Study of Women and Power in Ancient Egypt", 149-153.
[123] Bryan, "In Women Good or Bad Fortune are on Earth: Status and Roles of Women in Egyptian Culture", 43.
[124] Robins, *Women in Ancient Egypt*, 156.
[125] Robins, "The God's Wife of Amun in the 18th Dynasty in Egypt", 71.
[126] Aldıkları isimler ve anlamları için bkz. Ayad, *God's Wife, God's Servant*, 29.
[127] Watterson, *Women in Ancient Egypt*, 160.
[128] Karenga, "The Office of the Divine Wife of Amen in the 25th and 26th Dynasties: A Study of Women and Power in Ancient Egypt", 154.

*Tanrının eşi*nin muhtelif görevleri olmuştur. Bunlar; "tanrılara yiyecek ve içecek sunularında bulunmak,[129] *sistrum* çalmak, libasyon yapmak, tanrının heykelini giydirmek, tanrıça Maat'ın heykelini tanrılara sunmak, tapınaktaki ritüelleri yürütmek, tapınakların inşa edilmesi, onların tanrıya adanması, kutsanması gibi faaliyetlerde bulunmak,[130] kehanet vasıtasıyla Amon'un isteğini insanlara bildirmek,[131] düşmanların yok edilmesi,[132] tanrıya ait mezarın korunması[133] vs. amacıyla ya da farklı amaçlarla yapılan ritüellere katılmaktır."[134]

Sonuç

Hanedanlık Dönemi boyunca kadınların dinî alanda üstlendikleri görevleri ve bu doğrultuda aldıkları belli başlı unvanları ele aldığımız bu çalışmamızda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

I. Hanedanlık Dönemi'nin başından sonuna kadar kadınlar dinî alanda çalışma imkânına sahip olmuş, bu doğrultuda onların muhtelif unvanlar aldıkları görülmüştür. Bu unvanlardan bazılarının Hanedanlık Dönemi boyunca kullanıldığı, bazılarının ise sadece belli dönemlerde kullanıldığı ve bu süreçte anlamlarında ve önemlerinde değişimler yaşandığı tespit edilmiştir. Hanedanlık Dönemi boyunca kadınların dinî görevlerinde değişmeyen tek unsur ise onların müzikle ilişkilendirilmesi olmuştur.

II. Dinî unvanları alan kadınların içerisinde bulundukları sosyal tabakanın dönemden döneme değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Başlangıçta üst düzeye mensup kadınlar dinî alanda yer alırken, Yeni Krallıktan itibaren her sosyal tabakadan kadın bu alanda çalışma imkânına sahip olmuştur. Ancak her tabakadan kadının her bir unvanı alması mümkün olmamış, bazı unvanlar sadece üst tabakadaki kadınlar tarafından kullanılmıştır.

III. Her unvan için geçerli olmamakla birlikte kadınların da erkeklerle benzer unvanları aldıkları (*wabet*, *hemet ka*, *hemet netjer* gibi) ve onlarla benzer görevler üstlendikleri saptanmıştır. Kadınlarla ilgili belli dönemlerde belli unvanlar ön plana çıkmıştır. Eski Krallıkta ve Orta Krallıkta özellikle Hathor'a nispetle kullanılan *hemet netjer*, Yeni Krallıkta

---

[129] Ayad, *God's Wife, God's Servant*, 52, 55.
[130] Karenga, "The Office of the Divine Wife of Amen in the 25th and 26th Dynasties: A Study of Women and Power in Ancient Egypt", 145, 155
[131] Watterson, *Women in Ancient Egypt*, 161.
[132] Robins, *Women in Ancient Egypt*, 151-152.
[133] Mariam Ayad, "On the Identity and Role of the God's Wife of Amun in Rites of Royal and Divine Dominion", *JSSEA* 34 (2007): 1-4, 7.
[134] *Tanrının eşi*nin katıldığı diğer ritüeller için bkz. Ayad, *God's Wife, God's Servant*, 94, 96, 99, 103, 108.

ise *shemayet* ve kraliyet kadınlarının kullandığı *hemet netjer n(yt) Amon*, dönemsel olarak ön plana çıkan unvanlardandır.

IV. Kraliyet kadınlarının sahip oldukları gücün kadınların dinî alandaki rollerini ve görünürlüğünü doğrudan etkilediği görülmüştür. Birinci Ara Dönem'de ülkede istikrarın olmaması ve kraliyet kadınlarının öneminin azalması, rahibelerin sayısında da düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Yeni Krallıkta ise Hatşepsut'un Mısır tahtına çıkmasıyla kadın rahibelerin sayısında artış yaşanmıştır.

V. Rahiplikle alakalı unvanların siyasî amaçlar doğrultusunda kullanılabileceği ve unvanlara siyasî bir nitelik kazandırılabileceği tespit edilmiştir. Örneğin, *tanrının eşi* unvanı merkezi otoriteyi güçlendirmek ve Amon rahiplerinin artan gücünü kırmak amacıyla kraliyet kadınlara verilmiştir. Bu kadınlar hem dinî hem de siyasî alanda hareket etmiştir. Diğer taraftan merkezi otoriteyi tehdit etmesinden dolayı, sıklıkla kullanılan *Hathor rahibesi* unvanı, kadınları siyasî alandan uzaklaştırmak için lağvedilebilmiştir.

KAYNAKÇA

al-Ayedi, Abdul Rahman. *Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles of the New Kingdom*. Ismailia: Obelisk Publications, 2006.

Ayad, Mariam F. *God's Wife, God's Servant: The God's Wife of Amun (c. 740-525 BC)*. London-New York: Routledge, 2009.

Ayad, Mariam. "On the Identity and Role of the God's Wife of Amun in Rites of Royal and Divine Dominion", *JSSEA* 34 (2007): 1-11.

Basson, Danielle. "The Goddess Hathor and the Women of Ancient Egypt". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Stellenbosch University, 2012.

Blackman, Aylward M. "On the Position of Women in the Ancient Egyptian Hierarchy", der. ve ed. Alan B. Lloyd, *Gods, Priests and Men: Studies in Religions of Pharaonic Egypt*. 145-167. London-New York: Kegan Paul International, 1998.

Blackman, Aylward M. "Priest, Priesthood (Egyptian)", der. ve ed. Alan B. Lloyd, *Gods, Priests and Men: Studies in Religions of Pharaonic Egypt*. 117-144. London-New York: Kegan Paul International, 1998.

Blackman, Aylward M. "Purification (Egyptian)", der. ve ed. Alan B. Lloyd, *Gods, Priests and Men: Studies in Religions of Pharaonic Egypt*. 3-21. London-New York: Kegan Paul International, 1998.

Bleeker, C. J. "Isis and Nephthys as Wailing Women", Numen 5/1 (Jan., 1958): 1-17.

Borchardt, Ludwig. *Denkmäler des Alten Reiches (Ausser den Statuen) im Museum von Kairo*, c. 1. Berlin: Reichsdruckerei, 1937.

Brovarski, Edward. "Tempelpersonal. I. AR.", ed. Wolfgang Helck ve Eberhard Otto, *Lexikon der Ägyptologie*, c. 6, 387-401. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1986.

Bryan, Betsy M. "In Women Good or Bad Fortune are on Earth: Status and Roles of Women in Egyptian Culture", ed. Anne K. Capel ve Glenn E. Markoe, *Mistress of the House, Mistress of Heaven: Women in Ancient Egypt*. 25-46. New York: Hudson Hills Press, 1996.

David, Rosalie. "The Temple Priesthood", ed. Toby Wilkinson, *The Egyptian World*. 105-117. London: Routledge, 2007.

Dickerman, Lysander. "The Condition of Woman in Ancient Egypt", *Journal of the American Geographical Society of New York* 26/1 (1894): 494-527.

Digital Giza: The Giza Project at Harvard University. Erişim tarihi: 24 Eylül 2020. http://giza.fas.harvard.edu/ancientpeople/236/full/.

Digital Giza: The Giza Project at Harvard University. Erişim tarihi: 25 Eylül 2020. http://giza.fas.harvard.edu/ancientpeople/2182/full/.

Dinçol, Belkıs. *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1999.

Doxey, Denise M. "Priesthood", ed. Donald B. Redford, *OEAE*, c. 3, 68-73. New York: Oxford University Press, 2001.

Dunham, Dows ve Kelly Simpson William. *The Mastaba of Queen Mersyankh III (G 7530-7540*), c. 1. Boston: Museum of Fine Arts, 1974.

Erman, Adolf ve Hermann Grapow. *Wörterbuch der Ägyptischen Sprache*. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1971, 7 cilt.

Faulkner, Raymond O. "The Bremner-Rhind Papyrus-I. A. The Songs of Isis and Nephthys", *The Journal of Egyptian Archaeology* 22/2 (1936): 121-140.

Faulkner, Raymond O. *A Concise Dictionary of Middle Egyptian*, Boris Jegorović tarafından modernize edilmiş baskı. Oxford: Griffith Institute, 2017.

Fischer, Henry George. "Administrative Titles of Women in the Old and Middle Kingdom", *Egyptian Studies I: Varia*. 69-79. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1976.

Fischer, Henry George. "Priesterin", ed. Wolfgang Helck ve Eberhard Otto, *Lexikon der Ägyptologie*, c. 4, 1100-1105. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1986.

Fischer, Henry George. "Representations of ḏryt-mourners in the Old Kingdom", *Egyptian Studies I: Varia*. 39-50. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1976.

Fischer, Henry George. *Egyptian Women of the Old Kingdom and of the Heracleopolitan Period*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000, 2. baskı.

Galvin, Marianne. "The Hereditary Status of the Titles of the Cult of Hathor", *The Journal of Egyptian Archaeology* 70 (1984): 42-49.

Gardiner, Alan H. *Ancient Egyptian Onomastica*, c. 1. London: Oxford University Press, 1947.

Gillam, Robyn A. "Priestesses of Hathor: Their Function, Decline and Disappearance", *Journal of the American Research Center in Egypt* 32 (1995): 211-237.

Gosline, Sheldon L. "Female Priests: A Sacerdotal Precedent from Ancient Egypt", *Journal of Feminist Studies in Religion* 12/1 (1996): 25-39.

Graves-Brown, Carolyn. *Dancing for Hathor: Women in Ancient Egypt*. New York: Continuum, 2010.

Hannig, Rainer ve Petra Vomberg. *Wortschatz der Pharaonen in Sachgruppen*. Mainz: Philipp von Zabern, 2012.

Haring, Ben J. J. *Divine Households: Administrative and Economic Aspects of the New Kingdom Royal Memorial Temples in Western Thebes*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 1997.

Hassan, Selim. *Excavations at Giza I: 1929-1930*. Oxford: Oxford University Press, 1932.

Hays, Harold, "Funerary Rituals (Pharaonic Period)", ed. W. Wendrich, *UCLA Encyclopedia of Egyptology*, UCLA, Los Angles, 1-14. Erişim tarihi: 15 Eylül 2020.

[https://escholarship.org/content/qt1r32g9zn/qt1r32g9zn.pdf?t=q36z8s].

Highlights from the Collections. Erişim tarihi: 24 Eylül 2020). https://oi.uchicago.edu/collections/highlights/highlights-collection-funerary-objects.

Jones, Dilwyn. *An Index of Ancient Egyptian Titles, Epithets and Phrases of the Old Kingdom*. Oxford: Archaeopress, 2000, 2 cilt.

Karenga, Tiamoyo Tosheleza. "The Office of the Divine Wife of Amen in the 25th and 26th Dynasties: A Study of Women and Power in Ancient Egypt". Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, California State University, 2007.

Kinney, Lesley. *Dance, Dancers and the Performance Cohort in the Old Kingdom*. Oxford: British Archaeological Reports, 2008.

Kitchen, K. A. (çev.). *Ramesside Inscriptions*, c. 3. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.

Lesko, Barbara S. "Women and Religion in Ancient Egypt", *Diotima: Materials for the Study of Women and Gender in the Ancient World*. (Erişim tarihi: 5 Eylül 2020. https://diotima-doctafemina.org/essays/women-and-religion-in-ancient-egypt/.

Li, Jean. *Women, Gender and Identity in Third Intermediate Period Egypt: The Theban Case Study*. London-New York: Routledge, 2017.

Lisle, Meg. "The Presence and Involvement of Women in Religious Practice of the Nineteenth Dynasty". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Macquarie University, 2014.

Manniche, Lise. *Music and Musicians in Ancient Egypt*. London: British Museum Press, 1991.

Naunton, Christopher Hugh. "Regime Change and The Administration of Thebes During The Twenty-fifth Dynasty". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Swansea University, 2011.

Onstine, Suzanne Lynn. "Gender and the Religion of Ancient Egypt", *Religion Compass* 4/1 (2010): 1-11.

Onstine, Suzanne Lynn. *The Role of the Chantress (šmʿyt) in Ancient Egypt*. Oxford: BAR Publishing, 2005.

Quack, Joachim Friedrich. "Conceptions of Purity in Egyptian Religion", ed. Christian Frevel ve Christophe Nihan, *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean World and Ancient Judaism*. 115-158. Leiden: Brill, 2013.

Robins, Gay. "The God's Wife of Amun in the 18th Dynasty in Egypt", ed. Averil Cameron ve Amélie Kuhrt, *Images of Women in Antiquity*. 65-78. Detroit: Wayne State University Press, 1993.

Robins, Gay. *Women in Ancient Egypt*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1993.

Roehrig, Catharine. "Women's Work: Some Occupations of Nonroyal Women as Depicted in Ancient Egyptian Art", ed. Anne K. Capel ve Glenn E. Markoe, *Mistress of the House, Mistress of Heaven: Women in Ancient Egypt*. 13-24. New York: Hudson Hills Press, 1996.

Sauneron, Serge. *The Priests of Ancient Egypt.* çev. Ann Morrissett. New York: Grove Press, 1960.

Shafer, Byron E. "Temples, Priests, and Rituals: An Overview", ed. Byron E. Shafer, *Temples of Ancient Egypt*. 1-30. Ithaca-New York: Cornell University Press, 1997.

Shaw, Ian ve Paul Nicholson. "Women", *The British Museum Dictionary of Ancient Egypt*. 306-307. Cairo: The American University in Cairo Press, 2002.

Sipahioğlu, Mukadder. "Antik Mısır'da Rahip Sınıfı". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020.

Teeter, Emily. "Celibacy and Adoption among God's Wives of Amun and Singers in the Temple of Amun: A Re-examination of the Evidence", ed. Emily Teeter ve John A. Larson, *Gold of Praise: Studies on Ancient Egypt in Honor of Edward F. Wente*. Chicago: Oriental Institute, 1999.

Teeter, Emily. "Female Musicians in Pharaonic Egypt", ed. Kimberly Marshall, *Rediscovering the Muses: Women's Musical Traditions*. 68-91. Boston: Northeastern University Press, 1993.

Teeter, Emily. "Inside the Temple: The Role and Function of Temple Singers", ed. Emily Teeter ve Janet H. Johnson, *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt*. 25-59. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2009.

Teeter, Emily. "Ritual Music", ed. Emily Teeter ve Janet H. Johnson, *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt*. 30-42. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2009.

Teeter, Emily. "Ritual Objects", ed. Emily Teeter ve Janet H. Johnson, *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt*. 43-46. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2009.

Teeter, Emily. *Religion and Ritual in Ancient Egypt*. New York: Cambridge University Press, 2011.

Ward, William A. *Index of Egyptian Administrative and Religious Titles of the Middle Kingdom*. Beirut, Lebanon: American University of Beirut, 1982.

Watterson, Barbara. *Women in Ancient Egypt*. New York: St. Martin's Press, 1991.

Wente, Edward F. (çev.). *Letters from Ancient Egypt*, ed. Edmund S. Meltzer. Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1990.

Wente, Edward F. *Late Ramesside Letters*. Chicago: The University of Chicago Press, 1967.

Wilfong, T. G. "Gender and Sexuality", ed. Toby Wilkinson, *The Egyptian World*. 205-217. London: Routledge, 2007.

Wilkinson, Richard H. *Eski Mısır'ın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları*. çev. Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa, 2016.

Wilkinson, Richard H. *The Complete Temples of Ancient Egypt*. New York: Thames & Hudson, 2000.

Wilson, Amy M. "Pure Ones: The Wꜥb and Wꜥbt from the Old Kingdom to the End of the Middle Kingdom". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, The American University in Cairo, 2014.